

خانه مرادی

www.ketab.ir

محمود طالقانی

هنر گستر

عنوان و نام پدیدآور : خانه مرادی، [زیر نظر] محمود طالقانی، [برای] سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و موزه میراث روستایی گیلان و پژوهشکده تحقیقات کاربردی و فرهنگ ایرانی.

مشخصات نشر : تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری، «متن»، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۱۵۰ ص: مصور (رنگی).

فروست : میراث معماری روستایی گیلان، جلگه مرکز: (۶).

شابک : 978-964-232-135-3

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : موزه میراث روستایی گیلان: خانه مرادی (نشر و ذکر)، رشت: معماری روستایی - ایران - گیلان: ساختمان سازی روستایی - ایران - گیلان

شناسه افزوده : طالقانی، محمود، ۱۳۲۴ - : فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان: پژوهشکده تحقیقات کاربردی و فرهنگ ایرانی

رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ۳۵۷ ج ۹ / NA ۷۴۲۲

رده بندی دیویی : ۷۲۸ / ۰۹۵۵۲۳

شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۱۹۵۲۷

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

خانه مرادی

میراث معماری روستایی گیلان (۶) جلگه مرکز

محمود طالقانی

گردآوری و تنظیم مطالب: آناهیتا موسوی، لاله اکبرنژاد توچاهی ○ سرپرست عملیات واپسینی و دوباره چینی: مریم جهره آرا ضیابری

همکاران: سعادت الله مسعودی، ربابه مهربان لیاولی ○ گروه مردم شناسی: سارا غلامی، طیه توری

مدیر اداری و مالی: کیانوش لیاقت روز ○ عکس: علی استادجو

و با سپاس ویژه از جناب آقای مهندس امید عزیزی، مدیر کل محترم اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان

سایر همکاران: زهرا حمزه ○ صفحه آرای: محمد نجفی زاده ○ ویراستار: سید محسن آثارجوی

طراح جلد و ناظر چاپ: محمد حسن فانوس چی ○ نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۰ ○ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰،۰۰۰ ریال

لیتوگرافی: فرآیند گویا ○ چاپ: شرکت چاپ و نشر شاددرنگ

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۲۳۲ - ۱۳۵ - ۳

ISBN: 978 - 964 - 232 - 135 - 3

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران، انتهای خیابان فلسطین جنوبی، خیابان لقمان ادهم، بن بست بوذرجمهر، شماره ۲۴، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر

آثار هنری «متن»: تلفن: ۴-۶۶۴۶۸۶۹۲؛ دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲، صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۱۳۷۷

پست الکترونیک: art.publishing@yahoo.com

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی عصر، نرسیده به چهارراه طالقانی، شماره ۱۵۵۰، ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر: تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فروشگاه شماره ۲: خیابان ولی عصر، ضلع جنوب غربی پارک ساعی، شماره ۱۱۰۱، فرهنگستان هنر، مرکز هنرپژوهی نقش جهان: ○

تلفن: ۱۴-۸۸۵۵۳۹۱۲؛ دورنگار: ۸۸۵۵۳۹۱۵؛ صندوق پستی: ۱۵۱۱۹۱۳۴۱۱

فروشگاه اینترنتی: www.matnpublishers.ir

فهرست

۷	فهرست تصاویر، جدول‌ها و نقشه‌ها
۱۳	پیام سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
۱۵	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
	بخش اول: مطالعات پیاپی
۲۱	فصل اول: مطالعات محیطی
۲۷	فصل دوم: مجموعه مسکونی مرادی
	بخش دوم: روش انتقال بنا
۸۵	فصل سوم: مستندسازی
۹۹	فصل چهارم: واجینی
۱۱۵	فصل پنجم: دوباره‌چینی
۱۳۵	آوانگاری
۱۳۷	واژه‌نامه
۱۳۹	کتاب‌نامه

فهرست تصاویر، جدول‌ها و نقشه‌ها

تصاویر

۲۹	تصویر ۱. گونه شناسایی شده خوش‌نشین در روستای بیالوا
۲۹	تصویر ۲. گونه شناسایی شده دو اتاقه در روستای بنده
۳۰	تصویر ۳. گونه شناسایی شده سه اتاقه در روستای ویشکانک
۳۰	تصویر ۴. گونه شناسایی شده چهار اتاقه در روستای امشه
۳۱	تصویر ۵. گونه شناسایی شده چهار اتاقه در روستای نشروکل
۳۱	تصویر ۶. گونه شناسایی شده شش اتاقه در روستای هنده‌خاله
۴۰	تصویر ۷. نمای اصلی بنای خانه در جبهه شرقی
۴۰	تصویر ۸. نمای شمالی بنا
۴۵	تصویر ۹. کوروج ساخته شده به سبک سنتی
۴۸	تصویر ۱۰. نمونه خانه در منطقه جلگه‌ای
۴۹	تصویر ۱۱. نمونه خانه در منطقه جلگه‌ای
۵۰	تصویر ۱۲. هره در نمای شمالی و شرقی خانه
۵۱	تصویر ۱۳. ترازهای ارتفاعی خانه مرادی
۵۱	تصویر ۱۴. جیر ایوان و پله‌های دسترسی به ایوان سر
۵۲	تصویر ۱۵. نمایی از جیر اتاق
۵۲	تصویر ۱۶. نمای شمالی خانه
۵۳	تصویر ۱۷. نمایی از ایوان سر
۵۴	تصویر ۱۸. نمایی از ایوان سر و دسترسی آن به تلار
۵۴	تصویر ۱۹. تلار و دسترسی آن به تنبی
۵۴	تصویر ۲۰. دستک‌سرای و اتصالات آن
۵۶	تصویر ۲۱. ورودی تلار اتاق

- تصویر ۲۲. تالار اتاق ۵۶
- تصویر ۲۳. نمایی از فاکون و فاکون تالار ۵۷
- تصویر ۲۴. فضای مهتابی در تالار خانه مرادی ۵۸
- تصاویر ۲۵ و ۲۶. تعادل میان شفافیت محوطه خانه و طبیعت در فصول مختلف سال ۶۴
- تصویر ۲۷. ورز دادن گل با جاکو ۷۲
- تصویر ۲۸. گرواز ۷۲
- تصویر ۲۹. پرکردن فضای بین پاکونه‌ها با چینه ۷۳
- تصویر ۳۰. نحوه قرارگیری واشان‌ها ۷۴
- تصویر ۳۱. نصب پله دسترسی ایوان به تالار ۷۴
- تصویر ۳۲. فرسایش و پوسیدگی پاکونه‌ها ۷۹
- تصویر ۳۳. فرسودگی دیوارهای گلی خارجی ۷۹
- تصویر ۳۴. پوسیدگی نال‌ها و نرده‌ها ۸۰
- تصویر ۳۵. نشست تالارهای غربی و جنوبی ۸۰
- تصویر ۳۶. فرسایش دیوار جناح غربی ۸۱
- تصویر ۳۷. فرسایش و پوسیدگی ستون‌ها ۸۱
- تصاویر ۳۸ و ۳۹. مدل شبیه‌سازی شده بنای خانه مرادی ۹۰
- تصویر ۴۰. شبیه‌سازی شده مراحل مختلف واچینی بنای خانه مرادی ۹۱
- تصویر ۴۱. سازه بنا قبل از واچینی ۱۰۲
- تصاویر ۴۲ و ۴۳. لایه‌برداری از دیوار چینه‌ای ۱۰۲
- تصویر ۴۴. لایه‌برداری از دیوارهای اتاق و نمایان شدن باقیچه‌ها ۱۰۳
- تصویر ۴۵. لایه‌برداری از دیواره دور ایوان و نمایان شدن پاکونه‌ها ۱۰۴
- تصویر ۴۶. پلاک‌گذاری نرده‌ها ۱۰۵
- تصویر ۴۷. پلاک‌گذاری تیرها و نال‌های ایوان ۱۰۵
- تصاویر ۴۸ و ۴۹. پلاک‌گذاری در، نرده و ستون‌های ایوان ۱۰۵
- تصویر ۵۰. پلاک‌گذاری درب جیر اتاق ۱۰۶
- تصاویر ۵۱ تا ۵۳. پلاک‌گذاری عناصر نمایان شده در مرحله واچینی ۱۰۷
- تصویر ۵۴. واچینی حلب‌های بام ۱۱۱
- تصویر ۵۵. برداشتن گل سقف طبقه اول ۱۱۱
- تصویر ۵۶. نمایان شدن تیرهای سقف و واچینی آنها ۱۱۲
- تصویر ۵۷. جدا کردن ستون‌های تالار و ایوان ۱۱۲
- تصویر ۵۸. گمانه‌زنی زیر دیوارهای چینه‌ای ۱۱۲
- تصویر ۵۹. جدا کردن نرده‌های ایوان ۱۱۳
- تصویر ۶۰. برداشتن گل دیوار و جدا کردن سکت‌های آن ۱۱۳
- تصویر ۶۱. انبار کردن مصالح واچینی شده ۱۱۴
- تصویر ۶۲. پیاده‌کردن نقشه بنا روی زمین ۱۱۹
- تصویر ۶۳. شکل‌گیری بناهای جانبی در محوطه خانه مرادی ۱۲۰
- تصویر ۶۴. اجرای پرچین دور محوطه ۱۲۰

۱۲۱	تصویر ۶۵. حفر گودال برای قرارگیری سکت‌ها و پاکونه‌ها
۱۲۱	تصویر ۶۶. اجرای پاکونه‌ها در مرز ایوان
۱۲۲	تصویر ۶۷. نصب نال روی پاکونه‌ها
۱۲۲	تصویر ۶۸. آجاربندی دیوار زگالی
۱۲۲	تصویر ۶۹. برش چینه‌ها
۱۲۳	تصاویر ۷۰ و ۷۱. اجرای دیوار چینه‌ای
۱۲۴	تصویر ۷۲. نصب نال روی سکت‌ها
۱۲۴	تصویر ۷۳. اجرای تیرهای پوششی تلار
۱۲۴	تصویر ۷۴. بنا پس از اجرای تیرریزی طبقه اول
۱۲۴	تصویر ۷۵. نصب چشین روی تیرهای تلار
۱۲۵	تصویر ۷۶. آماده‌سازی کولک‌ها جهت نصب
۱۲۵	تصویر ۷۷. نحوه اتصال کولک با زیرکولک
۱۲۶	تصویر ۷۸. نصب کولک‌های بام
۱۲۷	تصویر ۷۹. برگه کردن سرچوب‌های بام
۱۲۷	تصویر ۸۰. سرچوب‌های بام
۱۲۸	تصویر ۸۱. آماده‌سازی کوفته‌ها (دسته‌های کولوش)
۱۲۹	تصاویر ۸۲ و ۸۳. نصب کولوش پوشش بام
۱۳۰	تصویر ۸۴. گل‌کاری لایه آخر دیوارهای داخلی
۱۳۰	تصویر ۸۵. گل‌کاری کف بنا
۱۳۱	تصویر ۸۶. نصب نرده‌های تلار
۱۳۱	تصویر ۸۷. رنگ‌آمیزی نرده‌ها
۱۳۲	تصویر ۸۸. تلار
۱۳۲	تصویر ۸۹. دید از ایوان‌سر به تلار
۱۳۳	تصویر ۹۰. نمای اصلی خانه مرادی قبل از واچینی در روستای نشرو دکل
۱۳۳	تصویر ۹۱. نمای اصلی خانه مرادی پس از دوباره‌چینی در موزه

جدول‌ها

۲۸	جدول ۱. شهرستان‌های حوزه جلگه مرکز (براساس سرشماری ۱۳۸۵)
۳۲	جدول ۲. بخش‌ها و دهستان‌های شهرستان رشت
۳۲	جدول ۳. آمار جمعیتی روستای نشرو دکل
۴۶	جدول ۴. روند تحولات بناهای جانبی در محوطه خانه مرادی

نقشه‌ها

۲۴	نقشه ۱. موقعیت پارک جنگلی سراوان در استان گیلان
۲۵	نقشه ۲. موقعیت زمین پروژه در پارک جنگلی سراوان
۲۵	نقشه ۳. جانمایی سایت موزه در زمین پروژه
۲۵	نقشه ۴. نقشه راهنمای بازدید از موزه میراث روستایی گیلان

- نقشه ۵. تقسیمات حوزه‌های نه‌گانه فرهنگی - معماری استان گیلان
- نقشه ۶. حوزه جلگه مرکز گیلان
- نقشه ۷. موقعیت شهرستان رشت در تقسیمات سیاسی - جغرافیایی استان گیلان
- نقشه ۸. موقعیت بخش سنگر در تقسیمات سیاسی - جغرافیایی شهرستان رشت
- نقشه ۹. پلان محوطه خانه مرادی در وضعیت اولیه
- نقشه ۱۰. دیاگرام ارتباطی فضاهای محوطه اولیه خانه مرادی
- نقشه ۱۱. پلان محوطه خانه مرادی در وضعیت موجود
- نقشه ۱۲. دیاگرام ارتباطی بناهای مستقر در محوطه خانه مرادی (وضعیت موجود)
- نقشه ۱۳. نمونه پلان خانه در مناطق جلگه‌ای و شکل‌گیری ایوان دورتادور خانه
- نقشه ۱۴. نمونه پلان خانه در مناطق جلگه‌ای و شکل‌گیری ایوان دورتادور خانه
- نقشه ۱۵. مسیر همکف خانه مرادی
- نقشه ۱۶. اجزای خانه در نه‌ای اصلی
- نقشه ۱۷. مسیر طبقه اول خانه مرادی
- نقشه ۱۸. پلان همکف قبل از تغییرات (وضع اولیه)
- نقشه ۱۹. پلان طبقه اول قبل از تغییرات (وضع اولیه)
- نقشه ۲۰. ایجاد کوران در فضاهای همکف
- نقشه ۲۱. برخی نمونه‌های تعامل بنا با اقلیم و عوامل جوی
- نقشه ۲۲. دیاگرام ارتباطی بیرون و درون
- نقشه‌های ۲۳ و ۲۴. تناسبات در پلان‌های همکف و طبقه اول
- نقشه‌های ۲۵ و ۲۶. تناسبات طلایی در پلان‌های همکف و طبقه اول
- نقشه ۲۷. تناسبات $\sqrt{2}$ در محدوده ارتفاعی دو طبقه
- نقشه‌های ۲۸ و ۲۹. تقارن در پلان‌های همکف و طبقه اول
- نقشه‌های ۳۰ و ۳۱. ترکیب شکلی در پلان‌های همکف و طبقه اول
- نقشه ۳۲. اجزای بام
- نقشه‌های ۳۳ و ۳۴. نوع چوب به‌کار رفته در عناصر بنا
- نقشه ۳۵. نمای ۸
- نقشه ۳۶. نمای D
- نقشه ۳۷. پلان همکف (سطح ۰. ۱)
- نقشه ۳۸. پلان طبقه اول (سطح ۱. ۱)
- نقشه ۳۹. چیدمان اثاثیه در همکف خانه مرادی
- نقشه ۴۰. چیدمان اثاثیه در طبقه اول خانه مرادی
- نقشه ۴۱. پلان همکف در وضع اولیه
- نقشه ۴۲. پلان طبقه اول در وضع اولیه
- نقشه ۴۳. پلان تیرریزی همکف (سطح ۰. ۲)
- نقشه ۴۴. پلان تیرریزی طبقه اول (سطح ۱. ۲)
- نقشه ۴۵. پلان سقف (سطح ۲. ۱)
- نقشه ۴۶. برش C1A1

۹۶	نقشه ۴۷. برش A2C2
۹۶	نقشه ۴۸. برش C3A3
۹۷	نقشه ۴۹. برش A4C4
۹۷	نقشه ۵۰. برش B1D1
۹۸	نقشه ۵۱. برش D2B2
۹۸	نقشه ۵۲. برش B3D3
۱۰۳	نقشه ۵۳. اسکیس (کروکی) از دیوار چینه‌ای اتاق
۱۰۴	نقشه ۵۴. اسکیس (کروکی) از طریقه قرارگیری باکونه‌ها
۱۰۹	نقشه ۵۵. پلان پلاک‌گذاری قطعات همکف
۱۰۹	نقشه ۵۶. پلان پلاک‌گذاری قطعات طبقه اول
۱۱۰	نقشه ۵۷. پلان پلاک‌گذاری تیرهای سقف همکف
۱۱۰	نقشه ۵۸. پلان پلاک‌گذاری تیرهای سقف طبقه اول
۱۱۲	نقشه ۵۹. اسکیس (کروکی) از نحوه قرارگیری چینه‌های دیوار
۱۱۸	نقشه ۶۰. مکان‌یابی حوزه‌های نه‌گانه در سایت موزه میراث روستایی گیلان
۱۱۸	نقشه ۶۱. مکان‌یابی مجموعه مسکونی مرادی در روستای جلگه مرکز در سایت موزه میراث روستایی گیلان

پیام سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

به نام خداوند جان و خرد
خداوند خالق زیبایی‌ها

«موزه میراث روستایی گیلان» که از افتخارات نظام جمهوری اسلامی ایران در حوزه فعالیت‌های میراث فرهنگی کشور است با همت و به دست فرزندان خلف این سرزمین ساخته شده است. یکی از اهداف اصلی این موزه که در نوع خود در کشورهای خاورمیانه و آسیای مرکزی منحصر به فرد است، حفظ و صیانت از میراث گذشته نزدیک مردمان سرزمین گیلان و معرفی آن در سطح ملی و بین‌المللی است.

حوزه فرهنگی، معماری و کشاورزی گیلان از متنوع‌ترین و غنی‌ترین حوزه‌های میراث فرهنگی کشور محسوب می‌گردد؛ به همین لحاظ مستندسازی این میراث با هدف ماندگاری آن در اولویت برنامه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی این پروژه قرار دارد که نتایج آنها به تدریج به صورت گزارش‌های علمی و کتاب، چاپ و منتشر می‌شود.

این پروژه ملی که در واقع تنها موزه «میراث کشاورزی» کشور نیز هست، همواره مورد حمایت همه‌جانبه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بوده است. با عنایت به ضرورت حفظ و احیای میراث گذشته نزدیک مردمان سرزمین ایران و استقبال کم نظیر مردم از این موزه، سازمان در نظر دارد مشابه چنین پروژه‌هایی را در کلیه حوزه‌های فرهنگی، معماری و کشاورزی کشور به اجرا درآورد. در این راستا طرح ایجاد نخستین موزه میراث روستایی مناطق کویری کشور در دست تهیه است.

انتشار این اثر در سال میراث کشاورزی گواه این مدعاست که رشد و توسعه این نوع موزه‌ها در اولویت برنامه‌ها و فعالیت‌های آینده سازمان قرار دارد.

پیشگفتار

بخشیان و قصاصان و عاشیق‌ها و دبیران و پیران ملا از حقیقت شریعت مصطفی و طریقت ایزد تعالی به عصر نادر و طغرل و محمود تا دوران کسری و دارا بوده است در پناه عنایت و حمایت ارباب که همان دهقان در پایگاه احترام و امتحان است، قرار داشته و کاشته نه همان زراعت بوده است که داشته دهقان بر سری فرح و فلاحیت بوده است تا رستگاری هر دو جهان میسر باشد که لا معاش له لا معاد له و مردمانی که به جهان پس از مرگ ایمان داشته‌اند البته کاه و گندم را به یک‌جا می‌کاشته‌اند تا هر دو را برمی‌داشته‌اند، که به قول برزویه هیچ‌کس از برای کاه یوق بر گاو نهد و آب در ناو نبندد. اصل گندم است که کاه نیز به تبع زرع آن حاصل شود و پیشینگان سلسله بر این بوده‌اند و تا فراموش این گفتار نباشد و خلاف این تذکار گفته بهتر که در مشرق زمین مردمان دو اسم تا سه و چهار و گاه بیش از آن دارند: نخست نامی که دوست ایشان را بدان می‌نامد و دیگر اسمی که دشمن بر آنان می‌گذارد. باشد که شنیده یا خوانده باشی سردار ماشاءالله کاشی یا پدرش، سردار نایب حسین چون سردار میرزا کوچک جنگلی و سردار اسماعیل سمیتقو و سردار ملی و سالار ملی، ستارخان و باقرخان در دوره مشروطه که به جمله در نزد اهل دولت یاغی و طاغی و راهزن نامیده می‌شده‌اند و معامله مردمان در حق اینان به گونه‌ای بوده است و رفتار دولت‌مردان به گونه‌ای. لطیفه‌ای است که در این سوی گیتی آنچه را که در مغرب فنودال می‌خوانند هرگز مصداق نداشته است.

روستازاده دانشمند، نقشبند آلو و گشاینده اسرار دهقانی، استاد و معمار یادگارها و نگارها، هم‌زنجیر من و تقدیر من به قضای آسمانی مهتر کدیور، گرافمایه سخنور، پیر دانشور، جناب طالقانی دهقان است. معرب دهگان و دیه‌گان که در همه ایام صاحب و رئیس و بزرگ ده بوده است و پرورنده که و مه. در آبسالی عزیز حکیم پرستار که کشت و کار را حامی و مددکار بود. به هر چه محبت بایسته و در خشکسالی صاحب تمیز کریم غمگسار بود. به تمامی از پی هر که شایسته و هر که ناشایسته؛ به اعتبار آن سخن که از سر و سرسلسله جوانمردان ابراهیم خلیل‌الرحمان (ع) در افواه عام است. فرمود: هر که در این سرا در آید نانش دهد و از ایمانش میرسد، چه هر کس که بر خوان حضرت حق جل جلاله به جان ارزد البته بر سفره احسان تو به نان ارزد. خصوصاً دهگان که ایوان و شاه‌نشین ده آبادان مضیف اوست تا میزبان میهمانان قریه باشد و شبستان او سوک و سور و عید و عزا را مقام خنده و گریه باشد. او و زمرة دانایان و سالخوردگان راه آشنایان و آشناآموزان خردسالان‌اند و نصیحت‌گوی بی‌خردان و خردان و چراغ‌افروز شام بدحالانند تا باران کوهسار و طغیان رودبار اگر حاصلی را بر باد می‌کند دلی را و اهل دلی را نتواند که بی‌بنیاد کند و نیز اگر قنات و کاریز از رفتار می‌ماند مقنی و کشتکار و امیدوار از لای‌روب پشته‌ها و جویبار در آستانه بهار نماند که زیان ده از حد بگذرد و از بد بتر شود و این جمله با هر چه حکایت و روایت که در گنجینه خاطر

شاید آب و هوای مشرق این مطلق‌العنانی را خصوصاً در اندازه دهقت به کسی نمی‌داده است، لیکن مردمان رئیس ده و بزرگ روستا و دهخدا را تا عصر لاف و گزاف کمونیست‌های روس و چین و لاطانات مارکس و انگلس ارباب می‌نامیدند و نیز به ندرت خان که ترکی شریف قبیله است و شیخ که اعراب بزرگ طایفه را چنین می‌نامند، استعمال می‌شده است، لیکن در این سو به همه احوال شیخ و خان و ارباب بی‌آنکه اشرافیت یونانی و مغرب زمینی را تجربه کرده باشند از سوی مردمانشان به احترام یکی از این سه‌گانه بوده‌اند و از باب امتحان گفتیم که مگر یکی که از جاده سداد و صلاح منحرف می‌شد و رفتار او بوی تفرعن می‌گرفت به وسیله مردم به انواعی که بهار مخصوص این حدود است جزا می‌یافت تا نام دهقان مصدق شد که ادیبان و مورخان و گزارشگران احوال از چمندان سخن درست را از قول دهقانان می‌گفتند؛ چنانکه فردوسی فرموده:

به موبد چنین گفت دهقان سغد

که بر ناید از خایه باز سغد

بدین بوم دهقانم و کدخدای

خداوند این مرز و کشت و سرای

ندانی که دهقان ز دین کهن

نیچد چرا خام گویی سخن

نگر تا سخنگوی دهقان چه گفت

که راز دل او دید کو دل نهفت

چنین گفت داندۀ دهقان پیر

که دانش بُود مرد را دستگیر

و بر این قیاس زمره اهل ادب و سخنوران از پی

اوستاد طوس رفته‌اند که پارسی‌گوی سره به عهد آهوی

آتشین روی یعنی در بره که فصل تازه‌ای از کتاب کهن

زندگانی ایرانیان است. آن مرد مردانه یگانه بود از ده باز

که در طابریان طوس واقع است و نامش جاودان باد.

آنک مردی به نسبت از مردمان هنری طالقان، پرورده

گیلان که بهشت ایران است، از صنعت فرنگ و برکت

درنگ خواست تا به آیین روز و بخت پیروز چیزی از آن

قبیل که دهقان‌نژاد خراسان کرد در خطه گیلان آیندگان

پاینده را به یادگار گذارد و کاخ و ایوانی بر آرد که زمره

به دیدن آن سیر آثار کنند و جمله‌ای در کتاب و انواع ابزار

این روزگار هر چند به نقش و حکایت گذشته را دیدار

کنند و توفیق یافت که پیوسته توفیقش یار و از وی شنیدم

که از زمره مردان کار، فرهیخته نامدار، جناب مهندس

مشائی که مسئول حفظ آثار کشور بود با وی غمگساری‌ها

کرد و دو دیگر بدل آن بزرگوار، جناب بقائی که بقایش

باد در مرحله دویم از دوستداری و پرستاری فرو نگذاشت

و سلسله‌ای دیگر از دانشجویان و دانش‌پژوهان و مردان

عمل که به قدر اقتدار و تصدی همیاری کردند.

این یادگاری است پاینده و زنده از روزگاری که گذشت

و اگر به تخیل‌های آینده چیزی گذاشت همین مقدار است

که به پایمردی آموزگار ما طالقانی جاودانه شد.

نام و یاد وی جاودانه باد

محمدعلی معلم دامغانی

رئیس فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

ضرورت ایجاد چنین موزه‌ای هنگامی بیشتر نمایان می‌شود که به دور از پیش‌دوری‌ها و سیاست‌زدگی به بررسی تحولات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و سیاسی ایران معاصر بپردازیم. این سرزمین در یکصد و پنجاه سال گذشته در تلاش برای گذار از جامعه سنتی به جامعه مدرن بوده است. بیگانگی نسل‌های گذشته نزدیک و فرزندان امروزی این مرز و بوم به میراث فرهنگی سرزمین آباء اجدادی از مهمترین عوامل این ناپایداری در تاریخ معاصر ایرانی است. برپایی «موزه میراث روستایی گیلان» یکی از معدود تلاش‌هایی است که با هدف ثبت، مستندکردن و بازسازی بخشی از میراث مادی و معنوی مردمان این سرزمین صورت گرفته است. تا اهالی امروز گیلان، زندگی گذشته نزدیک خود را در آن بازبند و از این رهگذر ساکنان دیگر مناطق کشور بتوانند به احوالپرسی آنان بیایند.

ناآگاهی مردم نسبت به گذشته نزدیک‌شان به طرق مختلف تهدیدکننده آینده فرهنگی - اجتماعی و حتی سیاسی - امنیتی آنان خواهد بود. «موزه میراث روستایی گیلان» با توجه به گسست نسل‌ها، فضایی برای آشنایی با فرهنگ آباء اجدادی و آشتی دادن آنان فراهم کرده است تا بار دیگر اهل سرزمین خود شوند. ثبت، بازسازی و نوشتاری و دیداری کردن میراث مادی و معنوی زندگی گذشته نزدیک مردمان سرزمین ایران برای تداوم و پایداری و آشنایی نسل‌های آینده این مرز و بوم با آن امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

حفظ هویت بومی و شناساندن آن به جوانان، غنی‌سازی فرهنگ ملی، تحکیم وحدت بومی، تقویت فرهنگ خودباوری و خردورزی، ایجاد انگیزه در نسل‌های جوان برای کار و

اندیشه ایجاد «موزه میراث روستایی گیلان» برای نخستین بار چند هفته پس از زمین‌لرزه خرداد ۱۳۶۹ گیلان - زنجان که روند تخریب بناهای روستایی را شدت بخشید، مطرح شده و حضور مستمر و شبانه‌روزی اینجانب به عنوان مسئول طرح «بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی از زمین‌لرزه» موجب بروز این اندیشه شد.^۱ در جریان بررسی‌ها، این واقعیت تلخ برای من و همکارانم مشخص گردید که تخریب بناهای روستایی مناطق آسیب‌دیده همانند سایر مناطق روستایی کشور، سال‌ها قبل از وقوع این حادثه دلخراش و به‌بهانه مدرن‌سازی بافت روستایی یا مقاوم‌سازی بناها آغاز شده بود که متأسفانه هنوز هم با شدت بیشتری ادامه دارد.

برداشت غلط و غیرواقعی ما از پدیده توسعه روستایی از یک سو و مفهوم ناصواب از میراث فرهنگی از سوی دیگر، حفظ و صیانت میراث فرهنگی اعم از مادی و معنوی را در مناطق روستایی عملاً غیرممکن می‌سازد. تجربه برخی از کشورهای اروپایی نیز گواه این مدعا است. لذا بر آن شدیم تا این میراث بسیار غنی، متنوع، گسترده و بعضاً منحصر به فرد را در قالب یک «موزه فضای باز» به شکل واقعی و تا حد امکان مشابه اصل آن بازسازی کنیم.

---

۱. این طرح تحقیقاتی که در نوع خود برای اولین بار در کشور اجراء می‌شد بنا به درخواست استاندار وقت گیلان (آقای مهندس تابش) و با مشارکت تعدادی از همکاران دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران و «مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی» (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) به مدت یک سال و نیم ادامه یافت و نتایج آن به صورت گزارش‌های علمی در سه محور: اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و جمعیتی در اختیار استانداری گیلان و وزارت کشور قرار گرفت.

میان انسان و طبیعت است. طبیعت به شکل نور، آسمان، باد و باران و گیاه به درون فرم معماری که خود فرمی ارگانیک است، داخل می‌شود. بدین ترتیب مرز میان محل سکونت انسان و طبیعت پیرامونش از میان می‌رود و به واسطه همین ویژگی، برای شناخت بهتر بناهای روستایی گیلان بایستی علاوه بر خانه، مکان و محوطه آن نیز مورد شناسایی و دقت نظر قرار گیرد، زیرا برای حفظ روح و اصالت بنا باید آن را در پیوستگی با محل استقرارش دید و در مرحله بازسازی آن را حتی الامکان در بستری مشابه بستر اولیه قرار داد. این رابطه بنا و سایت یکی از منحصر به فردترین ویژگی‌های معماری روستایی گیلان است.

«خانه مرادی» که در روستای نشروکل، از توابع شهرستان رشت شناسایی و واجینی شده است، در روستای مربوط به حوزه‌های فرهنگی - معماری جلگه مرکز گیلان در موزه دوباره‌چینی شده است. این روستا دارای پنج مجموعه مسکونی (شامل ۲۱ سازه اعم از خانه مسکونی، طویله، انبار خوشه‌های برنج و ...) است. علاوه بر این یک قهوه‌خانه، کارگاه آهنگری و مدرسه نیز در این روستا دوباره‌چینی شده است.

امیدوارم با انتشار این اثر گام مؤثر و مفیدی در معرفی معماری بومی روستایی گیلان به‌ویژه فن و دانش ساخت بناها که یکی از اهداف اصلی این پروژه بزرگ ملی است برداشته شود.

از کلیه همکاران مهندسين، کارشناسان و کارگرانی که در شناسایی، مستندسازی، واجینی و دوباره‌چینی این بنا مشارکت داشته‌اند، سپاسگزاری می‌کنم. در پایان لازم می‌دانم از طرف خود و همکارانم از جناب آقای مهندس امید عزیزی، مدیرکل محترم اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان سپاسگزاری نمایم. ایشان از همان ابتدای تصدی مسئولیت، به‌رغم مشکلات فراوان مالی و اداری با درایت و هوشمندی خاصی از این پروژه حمایت کردند و از این رهگذار مانع متوقف شدن فعالیت‌های اجرایی و علمی آن شدند و با این عملکرد نشان دادند که به‌درستی فرزند خلف سرزمین مادری هستند.

محمود طالقانی

مؤسس مجموعه موزه میراث روستایی گیلان
و رئیس پژوهشکده تحقیقات کاربردی فرهنگ ایرانی
دانشگاه تهران

تلاش با اتکا به امکانات و توانمندی‌های موجود و امید به زندگی بهتر، توسعه صنعت گردشگری، آشنایی اقوام داخلی و گردشگران خارجی با عناصر مختلف فرهنگ گیلان، توسعه مفهوم «معماری پایدار» (معماری همساز با اقلیم و طبیعت) از مهم‌ترین اهداف موزه میراث روستایی گیلان است.

این موزه برای دستیابی به این اهداف، علاوه بر بازسازی بناهای سنتی روستایی، فعالیت‌های گسترده و متنوعی در زمینه حفظ و صیانت از میراث معنوی گیلان انجام می‌دهد. بخش معماری این موزه مجموعه‌ای است که قدمت بناهای آن بیش از ۵۰ سال است. هدف از اجرای این پروژه تنها انتقال بناهای روستایی با ارزش معماری خاص نیست، بلکه حفظ فرهنگ بومی، فن ساخت و دانش نانوشته‌ای است که در روستاهای گیلان وجود داشته است.

این موزه در زمینی به مساحت حدود ۲۶۰ هکتار در پارک جنگلی سراوان، ۱۸ کیلومتری جاده رشت - تهران، جاده کمربندی سراوان - فومن در دست اجرا است که از نظر توپوگرافی تا حدود زیادی معرف گونه‌های مختلف جغرافیای طبیعی گیلان است. به همین لحاظ جامعایی هر یک از حوزه‌های فرهنگی - معماری تا حدود زیادی با شرایط توپوگرافی و طبیعی این حوزه‌ها مطابقت دارد. این ویژگی منحصر به فرد «موزه میراث روستایی گیلان» را از سایر موزه‌های مشابه در جهان متمایز می‌کند. مساحت «سایت موزه» بالغ بر ۴۵ هکتار است که توسط یک کمربند سبز (پوشش جنگلی) حفاظت شده است.

یکی از فعالیت‌های عمده اجرایی و مطالعاتی این پروژه در زمینه گونه‌شناسی معماری سنتی روستایی گیلان است. زیرا معماری از طریق حضور مادی‌اش، حکم واسطه‌ای را دارد که می‌تواند مظاهر غیرمحسوس فرهنگ، تاریخ و تمدن ملل و اقوام مختلف را مورد توجه قرار دهد. معماری به جهت ماندگاری و به‌کارگیری سایر هنرها در خلق آن می‌تواند زبانی گویا برای توصیف عصر خویش باشد. معماری حاصل اندیشه خردمندانه انسانی است که هندسه را طرح می‌ریزد. این هندسه با طبیعت پیرامونش درآمیخته یا در تقابل با آن قرار می‌گیرد.

معماری روستایی گیلان نیز زاینده همین اندیشه خردمندانه است که در تعامل با طبیعت پیرامون خویش قرار می‌گیرد. شاخص‌ترین ویژگی این معماری تعامل